

KULTUURIMINISTEERIUM

PEIPSIVEERE KULTUURIPROGRAMM
2013–2016

TALLINN 2012

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
I Ajalooline taust.....	5
II Kultuuriprogrammi sihtala.....	8
III Ülevaade 2009 - 2012 programmiperioodist	9
IV Kultuuriprogrammi 2013-2016 eesmärgid, oodatav mõju ja mõõdetavad tulemused	11
1. Eesmärk.....	11
2. Oodatav mõju.....	11
3. Programmi mõõdetavad tulemused	11
4. Programmi kaudsed tulemused	11
5. Programmi valdkonnad.....	12
V Programmi rakendamine	17
6. Rahastamine, juhtimine ja kontroll.....	17
7. Programmi nõukogu ülesanded.....	17
8. Programmi rakendamine	18

Sissejuhatus

„Peipsiveere kultuuriprogramm 2013 - 2016“ on jätkuks aastatel 2009-2012 toiminud samanimelisele programmile, tulenedes vabariigi valitsuse 2007–2011 aasta tegevusprogrammi peatükist 11 “Rahvusvähemuste poliitika” , mis sätestas valitsusliidu tegevuse järgmised põhimõtted: toetada Peipsiäärse piirkonna regionaalarengu programme eesmärgiga kaitsta ja säilitada vene vanausuliste kultuurilist omapära ning toetada piirkonna sotsiaalset ja majanduslikku arengut.

Peipsi regioon hõlmab endas rikkaliku pärandkultuuriga eesti ja vene kogukondi, sh vene vanausulisi. Peipsi rannakülade arhitektuuripärandit ja miljööväärtuslikke alasid iseloomustab madal ja tihe puitarhitektuur, järvega seotud elatusalad ja väikesemahuline aedviljakasvatuse traditsioon. Usutunnistus on Eesti vanausuliste diasporaad ühendav faktor, mis on suutnud säilitada vanausuliste kultuuri omanäolisuse ja vältida assimileerumist.

Peipsiveere kultuuris on põimunud mitmeid venepäraseid elemente, mis on tingitud ühelt poolt sagedastest üle järve toimunud kontaktidest varasema ajaloo jooksul, teiselt poolt sajanditepikkusest eesti, vadja ja vene asustusest rannapiirkonnas. 18.–19. sajandi jooksul kujunes piirkonnas kaks erineva keelekasutusega elanikkonna rühma – eestlased ja venelased. Konfessionaalselt moodustus kolm rühma – eestlased olid valdavalt luterlased, venelased moodustasid kaks eri kogukonda – õigeusklikud ja vanausulised. Viimane asjaolu põhjustas Peipsiveere venekeelse elanikkonna jagunemist identiteedilt kaheks erinevaks rühmaks.

20. sajand on Peipsi ääres elavaid eesti ja vene kogukondi palju muutnud. Tänapäevastest probleemidest on olulisemad elanikkonna vananemine ja vähenemine, eriti aga Peipsiveerele iseloomuliku kultuuripärandi lahustumine moodsas kultuuris ja traditsioonide katkemine uute sisserännanute teadmatusel tõttu. Muutused majanduses ja looduskeskkonnas on toonud kaasa kalapüügi vähenemise ja aiandussaaduste turu ahenemise ning sellega seonduvalt muutusi rahva elulaadis. Peipsi kohalik pärimuskultuur on ühel või teisel moel sageli seotud Peipsi järve ja sellega seotud tegevustega.

Globaliseerumine ja sellega kaasnev sotsiaalsete muutuste protsess toob kaasa tõsise ohu vaimsele kultuuripärandile, mille seisund võib halveneda või hoopiski hävida.

17. oktoobril 2003. aastal võeti UNESCO-s vastu vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioon, millega Eesti Vabariik ühines 5. jaanuaril 2006. aastal. Konventsiooni kohaselt loetakse vaimseteks kultuuriväärtusteks põliselanikkonna erinevaid tavasid, rituaale, suulisi traditsioonide väljendusvorme, esituskunste, käsitööoskusi, loodusega seotud tavasid jne, mis on kestnud vähemalt kaks inimpõlve (üheks põlvkonnaks loetakse perioodi 25–30 aastat).

Põhjalikumate tegelemist kultuurilise mitmekesisuse teemaga nõuab ka 23. novembril 2006. aastal valitsuses heaks kiidetud ja 2007. aasta 18. märtsil jõustunud UNESCO kultuuri väljendusvormide mitmekesisuse kaitse ja edendamise konventsioon, millega on liitunud 125 riiki (seisuga 30.10.2012) Konventsiooni rakendamise eest Eestis vastutab Kultuuriministeerium. Kultuuriministeeriumi ülesandeks on muuhulgas vastavalt põhimäärusele vähemusrahvuste kultuurielu ja -tegevuse korraldamise koordineerimine vastavalt kehtivatele õigusaktidele.

Peipsiveere kultuuriprogrammi abil toetab Kultuuriministeerium sihtpiirkonna pärand- ja omakultuuri, seades eesmärgiks Peipsiveere ajalooliste vene rannakülade ja vene vanausuliste kultuuri ning identiteedi säilimise ja laiema tutvustamise.

I Ajalooline taust

Peipsi lääneranniku põlluharimiseks vähesobiv ala eristub ülejäänud Eestist selgelt juba I aastatuhande teisel poolel, mil siinsed elanikud matsid oma surnuid kääbastesse, mitte kivikalmetesse nagu mujal Eestis. Kultuuriliselt kuulusid nad rohkem kokku vadjalastega ja teiste Peipsi järve ümbruses elanud läänemeresoome hõimudega, kes II aastatuhande keskpaigaks Peipsi idakaldal enamasti venestusid, läänekaldal aga eestistusid. Sidet vadjalastega kinnitab ka Henriku Liivimaa kroonikas ja mitmetes 13. sajandi ürikutes esinev Vaiga maakonna nimetus.

Rannaäärne piirkond oli keskajal ümberkaudsete eesti ja vadja külakondade ühiskasutuses ja püüasustusega külad seal esialgu puudusid. Peipsi järve võisid vana tava kohaselt kasutada kalapüügiks kõik selle ümbruse elanikud. Kuni 14. sajandini ei olnud rannas alaliselt elavaid kalureid.

Püüskülad ilmuvad rannapiirkonda alates 15. sajandist. Pärast Liivi sõda saabusid Peipsi läänerannikule elama esimesed vene asukad, kes tulid Peipsitagustelt endistelt läänemeresoome aladelt ja olid peamiselt ümberrahvustunud vadjalased. Eesti või eestistunud elanikega aladel kujunes siin välja Kodavere katoliku, hiljem luteri kirikukihelkond, mida mainitakse esmakordselt 1443. aastal. Vadjapäraseid jooni Kodavere eesti ainelises kultuuris säilis kuni 19. sajandini, keelekasutuses aga kauemgi.

18. ja 19. sajand on Peipsi lääneranniku asustuse kiire arengu perioodiks. Pärast Põhjasõda saabus uus laine vene asukaid ja kujunes omapärane eesti-vene segakultuur.

Peipsiveere piirkonna põliselanikeks on eestlased ja venelased, põhikeelteks eesti ja vene keel. Piirkond hõlmab endas omapärast eesti murdeala, piirkonna kultuuripärandit on mõjutanud ka kunagine vadja asustus.

Kohalik vene elanikkond on omapärane etniline rühm, sest kõrvuti elavad traditsiooniliselt nii vene õigeusu kirikusse, kui ka vene vanausuliste hulka kuuluvad, kuid vene murdeid kõnelevad inimesed. 19. sajandi II poolel hakkas piirkonna külades suurenema ka eestlastest asurkond. Põlluharijatest eestlased elasid vene külade lähedal taludes. Eesti maarahva ning vene rannarahva

vahel kujunesid aja jooksul välja kindlad majanduslikud ja kultuurilised sidemed, samuti arenes kakskeelsus.

Peipsiveeres polnud tegelikult ühtegi küla, kus üks usutunnistus olnuks täiesti valdav, v.a Nina küla Tartumaal ja Lohusuu Ida-Virumaal. Ida-Virumaal asuvad Peipsi rannikul lisaks eesti küladele järgmised vene, nüüd valdavalt segarahvastikuga külad: Lohusuu, Uusküla, Katase, Alajõe, Karjamaa, Remniku, Smolnitsa. Narva jõe ülemjooksul asuvad Vasknarva, Jaama, Karoli, Permisküla, Kuningaküla ja Gorodenka.

Peipsiveere venelastest kuulub konfessionaalselt suurem osa vene vanausuliste hulka, mis annabki piirkonnale kultuurilise eripära.

Vanausulised (vene keeles *староверы, старообрядцы*) on 17. sajandil Vene Õigeusu Kirikust kirikulõhe tagajärjel eraldunud usuline liikumine. Esimene vene vanausuliste rühm tuli Eestisse Alutagusele Mustajõeale, praegusesse Vaivara valda Ida-Viru maakonnas, juba 17. sajandi lõpus ning püsis seal 18. sajandini. 18. sajandi algul tegutses Lõuna-Eestis Räpinas mõnda aega vanausuliste kogukond ja klooster. Suurem vanausuliste kogudus kujunes Peipsi läänerannikul teadaolevalt siiski alles 1730. aastate lõpus. 18. sajandi lõpus asus Peipsiveere kaluriküladesse arvukalt vanausulisi Vitebski ümbrusest, Novgorodi ja Tveri kubermangust, peamiselt pomoorlased ja fedossejevlasted.

Peipsiäärsed vanausulised jagunevad pomoorlasteks ehk nn leebe vanausu esindajaks ja fedossejevlasteks ehk range vanausu pooldajaks. Pomoorlased ehk abielulised *bespopoovetsid* (eesti keeles: preestritud; *поморское согласие, брачные беспоповцы* – ümberristijad, on vanausu lahk, mis kujunes välja Valge mere lõunaranniku (Pomorje) vanausuliste kloostrites ja on levinud Baltimaades, Lääne-Siberis, Uuralis, Kesk-Volgamaal, Donimaal, Ukrainas ja Valgevenes. Fedossejevlaste (*федосеевцы*) haru rajajaks peetakse Novgorodist pärit Feodossi Vassiljevit. Varasemal ajal propageerisid fedossejevlasted munklikku askeesi, eitasid abielu, kuulusid ümberristijate hulka. Haru on levinud Baltimaades, Loode-Venemaal ja Siberis. Ehitati mitmeid palvemaju, kaasa toodi kirikuraamatuid ja muid liturgilisi tarvikuid.

1920.–1930. aastatel ulatus Eestis elavate vanausuliste arvukus 10 000 inimeseni. 1924. aastaks oli ametlikult registreeritud kuus vanausuliste kogudust, 1926. aastaks oli neid juba üksteist ning 1936.a. lisandus veel üks. Neist kümme olid pomoorlaste (Tallinna, Tartu, Mustvee, Kallaste, Suur-

Kolkja, Kükita, Tiheda, Kasepää, Varnja, Saareküla ja Piiriküla) ning kaks fedossejevlaste kogudused (Raja ja Väike-Kolkja). Regulaarselt toimusid vanausuliste kongressid, tegutses kesknõukogu, ehitati uusi palvemaju. 1920 – 1930. aastatel tegutsesid palvemajades heal tasemel kirikukoorid, külades kultuurharidusseltsid, segakoorid, rahvapilliorkestrid. Eriti kõrge kultuuri- ning ajaloolise väärtusega on vanausuliste ikoonimaalitraditsioon.

1944. aastal oli Peipsiveere II Maailmasõja lahingute tandriks. Peale sõda likvideeris nõukogude võim vanad kultuurharidusseltsid, kolhoosikord lõi läbi vanausuliste elukorralduse majanduslikud juured, nende külad hakkasid tühjenema. Nõukogude perioodil 1940 – 1991 kahanes Peipsiveeres elavate vanausuliste arvukus kahekordselt ning 2000. aasta 1. jaanuari seisuga oli neid ligikaudu 5000.

Vanausuliste nn taassünd algas 1991. aastal Eesti taasiseseisvumisega. Peipsi-äärsetes koolides hakati vanausuliste lastele õpetama kirikuslaavi keelt ja usuõpetust. Kolkjas ja Varnjas avati vanausuliste kultuuripärandit tutvustavad koduloomuuseumid. Korraldatakse rahvarohkeid kirikupühi Mustvees, Kallastel ja Piirissaarel.

1940. aastal likvideeritud Eestimaa Vanausuliste Koguduste Ühendus taastas oma tegevuse 1995. aastal Eesti Vanausuliste Koguduste Liidu nime all. Tänapäeval on Eesti Vanausuliste Koguduste Liidu liikmeteks 10 kogudust. Neist üheksa on pomoorlaste (Tartu, Tallinna, Mustvee, Kükita, Kallaste, Suur-Kolkja, Kasepää, Piirissaare ja Varnja kogudus) ning üks fedossejevlaste kogudus (Väike-Kolkjas).

2008. a asutati katusorganisatsioon Eesti Vanausuliste Kultuurikeskus, mille eesmärgiks on ühendada kõiki organisatsioone ja kultuurikollektiive Eestis, kes tegelevad vanausuliste kultuuri edendamise ja säilitamisega. Alates 2009. aastast toetab Kultuuriministeerium Eesti Vanausuliste Kultuuri- ja Arendusühingut.

Vanausuliste pühakodasid ja sealsete kunsti- ja kultuuriväärtuste (kirikuraamatute ja käsikirjad) restaureerimist on toetanud Siseministeeriumi usuasjade osakond, samuti Muinsuskaitseamet riikliku programm „Pühakodade säilitamine ja areng”. 2008. a II poolaastal käivitus Siseministeeriumi Peipsiveere programm (kinnitatud regionaalministri käskkirjaga 11. juulil 2008), mis on osaliselt mõeldud tugimeetmena vahendite taotlemiseks struktuurifondidest.

Tänapäeval on kohane vaadelda vanausulisi kui etnilis-konfessionaalset ühtset rahvusgruppi oma ajaloo, kultuuritraditsioonide ja murdekeelega. Paljud identifitseerivad end vanausulistena siiski

pigem põlvnemise kui usutunnistuse järgi. Peipsi lääneranniku vanausuliste murrakul on suur kultuuriline väärtus. Põhjusel, et siinsed vanausulised on juba pikka aega olnud paiksed ning elanud pidevas kontaktis eestlastega, on nende murraku sõnavaras ja süntaksis täheldatud mitmeid eesti keele mõjusid.

II Kultuuriprogrammi sihtala

Peipsiveere pärandkultuuri ala määratlemine selgelt piiritletud programmipiirkonnana on keeruline, kuna kultuuripiirid on alati pigem hajusad kui konkreetselt geograafiliselt määratletavad. Analoogiliste toetusprogrammide puhul on tavaks eristada pigem omavalitsusi või ka külapiirkondi, kes saavad esitada programmi rahastamistaotlusi. Rahastatavad tegevused võivad toimuda ka väljaspool geograafilist sihtala, kui need vastavad programmi eesmärkidele. Sama põhimõtet rakendatakse ka programmi “Peipsiveere kultuuriprogramm 2013 – 2016” (edaspidi programm) puhul.

Programmi sihtala hõlmab Peipsiäärseid segarahvastikuga piirkondi neljas maakonnas: Tartu-, Jõgeva-, Põlva- ja Ida-Virumaal ning Peipsi järve äärsete segarahvastikuga rannakülasid, samuti vadja juurtega Kodavere kihelkonna murdeala.

Vene vanausulistega on seotud Mustvee linn ja Kasepää valla Raja, Kükita ja Tiheda küla Jõgeva maakonnas, Kallaste linn, Piirissaare vald ja Peipsiääre valla Kolkja, Kasepää, Varnja küla Tartu maakonnas ning Beresje küla Mikitamäe vallas Põlvamaal. Tüüpilise rannarhitektuuri ja ajalooliste rannakalurite-sibulakasvatavate külakultuuriga on Ida-Virumaal asuv vene õigeusu taustaga Lohusuu küla Lohusuu vallas, Nina ja Rootsi küla Tartumaal Alatskivi vallas, samuti Lüübnitsa küla Mikitamäe vallas Põlvamaal. Peipsi põhjarannikule jäävad vene asustusega külad, mis asuvad Alajõe, Iisaku ja Illuka vallas. Sealne Peipsiveere pärandkultuur on asendunud tänaseks suurel määral klassikalise suvila- ja kuurortkultuuriga, mistõttu sobivad sinna tekkinud puhkepiirkonna toetamiseks paremini mitmesugused turismimajanduslikud meetmed. Seejuures ei välista programm Peipsi-äärsete eesti ja vene rahvastikuga rannakülasid (nt. Lohusuu ümbrus, Kodavere kihelkond, jt) hõlmavate projektide toetamist, mis tulenevad Peipsi järve ümbritseva piirkonna pärandkultuuri-alasest tegevusest.

Programmipiirkonna kultuuriliseks dominandiks on eeskätt Peipsiveere vene vanausuliste kultuuripärand, sealne eesti ja vene multikultuurne keskkond, otsene kokkupuude Peipsi järvega ning sellest tulenevalt sajandite vältel välja kujunenud rannaline eluviis.

III Ülevaade 2009 - 2012 programmiperioodist

„Peipsiveere kultuuriprogrammi 2009 - 2012“ abil toetas Kultuuriministeerium Peipsiäärse piirkonna pärand- ja omakultuuri, seades eesmärgiks ajalooliste eesti ja vene rahvastikuga rannakülade ja vene vanausuliste kultuuripärandi ning identiteedi säilimise ja laiema tutvustamise.

Programmi nelja aasta maht kokku oli 115 316,30 €.

2012. aastani haldas programmi Kultuuriministeeriumi kultuurilise mitmekesisuse osakond. Kultuuriministri 29. detsembri 2011. a käskkirja nr 464 alusel määrati programmi 2009 - 2012 eelarvevahendid ja haldamine Rahvakultuuri Keskusesse. Programmi sisus, samuti taotlemise relemendis ning tingimustes see olulisi muudatusi kaasa ei toonud.

Peipsiveere kultuuriprogrammi taotlusi võeti esimesel programmiperioodil vastu kord aastas. Nelja aasta jooksul esitati kokku 76 taotlust, millest toetati 54 projekti.

- 2009. a esitati 18 projekti, toetati 13,
- 2010. a esitati 21 projekti, toetati 17,
- 2011. a esitati 19 projekti, toetati 12,
- 2012. a esitati 18 projekti, toetati 12.

Programmi esimesel, 2009. aastal esitati taotlusi enim meetmesse *1.1: Pärimuskultuuri järjepidevuse kaitsmine, hoidmine ja tutvustamine* – 13st taotlusest 9. Järgnevatel aastatel on projektid meetmete vahel ühtlasemalt jaotunud. Positiivne tendents on pärimuse teaduslikele uuringutele ning kultuuri- ja ajaloo õpetamisele keskendunud projektide arvu kasv.

Esimese programmiperioodi jooksul toetati korduvalt mitmeid piirkonnale vajalikke projekte: MTÜ Peipuse korraldatavat pärimuskultuurifestivali Peipus, kultuuriselts „Pritšudje“ kultuuri- ja hariduspäevi, Visuaalvaramu Ühingu filmiprojekte ning erinevaid vanausuliste organisatsioone

koondava Eesti Vanausuliste Kultuuri- ja Arendusühingu tegevust. Samas on igal aastal lisandunud ka uusi tegijaid ning ettevõtjasi, mis ei lase programmil ühekülgselt muutuda. Tunnustada tuleb MTÜ Halliku Haridusseltsi, kes on noortele tutvustanud Kodavere kihelkonna kultuuripärandit ja murdelaule, ning Kallaste Keskkooli järjepidevat tööd andmaks lastele edasi teavet nende pärimuskultuuri ja vaimse pärandi kohta, ühtlasi tugevdades seeläbi põlvkondadevahelisi sidemeid.

Peipsiveere pärimuskultuurile on ainuomased mitmed kultuurilised väljendusvormid, mille säilitamise, jäädvustamise ja edasiandmisega tegelevad paljud projektid – ikoonimaal, vana neumade noodikiri (krjuki), vanausuliste palvelad jm.

Olulised ja vastastikku harivad on olnud programminõukogu väljasõiduistungid ning kohtumised kogukondade esindajatega. Kultuuriprogrammi abil on tõusnud kogukondade teadlikkus ja aktiivsus pärimuse väärtustamisel, samuti on Peipsiveere kultuuriruum pälvinud üha enam ka avalikkuse tähelepanu.

Peipsiveere kultuuriprogrammi mõju avaldub eelkõige selles, et mitmed kultuuripärandiga seotud traditsioonid on taastatud, muutunud elujõulisemaks ning moodustavad üha olulisema osa igapäevaelust. Pärimuskultuuriga tegelemine on muutunud populaarseks ka noorte hulgas, on toimunud mitmeid laagreid, õppepäevi, kokkutulekuid erinevatele vanusegruppidele. Koolides ning lasteaedades korraldatakse kultuuripärandiga seotud kursusi ning õppereise, õpitakse tundma oma kodulugu. Peipsiveere piirkond on pälvinud üha suuremat populaarsust turismipiirkonnana, programmi kaudu kantud tähelepanust on tugevnenud ka sealsete elanike identiteet.

IV Kultuuriprogrammi 2013-2016 eesmärgid, oodatav mõju ja mõõdetavad tulemused

1. Eesmärk

Peipsiveere kultuuriprogrammi üldeesmärgiks on Peipsiveersete rannakülade kultuuriruumi elujõulisuse hoidmine. Programmi abil soovitakse kaasa aidata Peipsiveere vaimse ja materiaalse kultuuripärandi säilimisele, taastumisele ning arengule, kohalikus kultuuris osalejate ringi laiendamisele, eriti noorte sidumisele esivanemate keele ja kultuuripärandiga, mis peaks toetuma teadusuuringutele. Kultuuriprogrammi üldeesmärgi täitmine tagatakse valdkondlikult toetatavate tegevuste kaudu.

2. Oodatav mõju

Peipsiäärsed piirkonnad on tugeva identiteediga ning nende elanikud tunnevad ennast paikkondlike vaimsete väärtuste ja eripära säilitajate ning edasikandjatena. On loodud tingimused vene vanausuliste ning ajalooliste rannakülade kultuurilise omapära säilimiseks, kultuuripärandi uurimiseks, kasutamiseks ja arendamiseks.

3. Programmi mõõdetavad tulemused

- esitatud ja rahastatud projektide arv;
- pärimuskultuuril põhinevate sündmuste arv;
- kultuurilooliste uuringute arv;
- trükiste ja audiovisuaalsete digitaalväljaannete arv ning tiraaž;
- autorite ja loojate arv;
- Peipsiveere kultuuri käsitlevate õppematerjalide arv ja tiraaž;
- teaduslike uurimuste, artiklite ja väljaannete arv;
- programmi raames koolitatute arv.

4. Programmi kaudsed tulemused

Programmi kaudse tulemusena võib kasvada:

- regulaarset kultuuri- ja kodulooõpet saavate ja üksikutesse tegevustesse haaratud laste arv;

- pärimuskultuuri säilitavate ja harrastavate kollektiivide (taidlusrühmad, käsitööseltsid jms) ning isikute (FIE) arv;
- uurimisvaldkondade hulk;
- Peipsiäärsete piirkondade pärimust ja/või murdekeelt puudutavate kajastuste arv meedias;
- inimeste huvi oma paikkonna ajaloo vastu, samuti soov ning vajadus elada oma kultuuripärandit väärtustades ning seda edasi kandes.

5. Programmi valdkonnad

5.1 Pärimuskultuur

Pärimuskultuuri mõiste käesolevas programmis tugineb UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioonile (2003), mille kohaselt kuuluvad vaimse kultuuripärandi hulka keelel põhinevad kultuurinähtused: tavad, esitus- ja väljendusvormid; samuti teadmised, oskused ja nendega seotud tööriistad, esemed, artefaktid ja kultuuriruumid, mida kogukonnad, rühmad ja mõnel juhul üksikisikud tunnustavad oma kultuuripärandi osana. Pärimuskultuur tunnistatakse kogukonna taotluste kajastusena, kuivõrd see kannab tema kultuurilist, konfessionaalset ja sotsiaalset identiteeti. Vanausuliste kogukond on Peipsiveere pärimuskultuuri lahutamatu osa.

Valdkonna toetamise eesmärgiks on tagada Peipsiveere kultuuripärandi elujõulisus, järjepidevus ning kogukonna aktiivsus selle hoidmisel ja järeltulevatele põlvedele edasiandmisel.

Toetatavad tegevused:

- Peipsiveere muuseumide järjepideva tegevuse tagamine ja arendamine (sh Kolkjas asuva Eesti Vanausuliste muuseumi, Mustvee linnamuuseumi, Varnja elava ajaloo muuseumi ja Raja kloostri jt muuseumide museaalse tegevuse toetamine, püsiekspositsioonide ja ajutiste näituste koostamine);
- Peipsiveere muuseumide omavaheliste, üle-eestiliste ning rahvusvaheliste koostööprojektide elluviimine;
- Autentse ikoonimaalimise ja kohalike käsitööoskuste arendamine, vana neumade noodikirja (krjuki), kohalike murrete kogumine ja tundmaõppimine;
- Peipsiveere ainelise kultuuri kogude ja kollektsioonide täiendamine, säilitamine ning tutvustamine nii Eestis kui välisriikides;

- Peipsiveere pärimuskultuuri ja muuseumikogusid tutvustavate trükiste ning helikandjate väljaandmine;
- Traditsioonilise rõivastuse, toidukultuuri, arhitektuuri, rahvaluule ja -muusika, -tantsu, kommete jne uurimine ja tutvustamine.

Oodatavad tulemused:

- Peipsiveere muuseumides koostatud näitused ja püsiekspositsioonid ning avaldatud publikatsioonid põhinevad uurimistööl, muuseumikogud on korrastatud ning neid täiendatakse vastavalt muuseumi kogumispoliitikale;
- Peipsiveere muuseumide külastatavus on tõusnud ning muuseumid teevad omavahel koostööd;
- Vanausuliste ikoonimaalijate töö taaselustamiseks on korraldatud õppetunnid (meistriklassid) piirkondade koolides ja palvemajades, mis valmistavad ette inimesi, kes suudavad kanda seda traditsiooni Peipsiveeres edasi;
- Noorem põlvkond saab järjepidevat koolitust vana neumade noodikirja (krjuki) tundmaõppimiseks, vastavate kursuste osavõtjate arv on stabiilne või näitab tõusutendentsi;
- Kohalikud murded on salvestatud, murdekogud süstematiseeritud ja korrastatud, osaliselt litereeritud ning uurijaile avatud;
- Ununenud teadmiste taastamiseks on Peipsiveere vanausuliste kultuuritraditsiooni esindajad omandanud täiendusharidust Baltikumi Vanausuliste vaimulike keskuses Riias ja Nevskaja vanausuliste koguduses St.Peterburgis, kus on veel olemas iidsete neumade laulmise asjatundjad. Vastavat täiendõpet saanud isikud või õppeasutuste õppejõud rakendavad omandatud oskusi kohapeal;
- Peipsiveerel toimuvad regulaarselt mitmesugused kohaliku vaimse ja materiaalse kultuuripärandiga seotud kursused, seminarid ning laagrid kõikidele vanusegruppidele, samuti kultuuripärandi alased ümarlauad, õppepäevad ja -reisid;
- Traditsiooniks on muutunud mitmesugused Peipsiveere kultuurisündmused ja kultuurfestivalid, taastatud endisaegsed traditsioonid ja vanausuliste pühade tähistamine;
- Täieneb vaimse kultuuripärandi nimistu Peipsiäärsetet piirkondade kohta;

- Antakse välja pärimuskultuuri jäädvustavaid ja tutvustavaid trükiseid, helikandjaid ning audiovisuaalseid materjale. Koostatud on Peipsiveere pärimuskultuuri tutvustavad veebilehed.

5.2 Pärimuspõhine uuslooming

Pärimuspõhine uuslooming käesoleva programmi mõistes on pärimuse loov rakendamine – kaasaja tingimustes pärandkultuuri mõtestamine. Siia kuuluvad väga erinevad kultuurinähtused ja -protsessid pärimuspõhistest kultuurisündmustest ja taidlusrühmade tegevusest kuni professionaalse kultuurini, pärandkultuuri nüüdisaegsest tõlgendamisest kuni pärimuspõhise autoriloominguni. Samuti on oluline tutvustada Peipsiveerele ainuomast traditsioonilist elu väljapoole, toetades pärimusel põhinevat filmide ning tele- ja raadiosaadete tootmist ning erinevate infotrükiste publitseerimist.

Valdkonna toetamise eesmärgiks on mitmekesistada Peipsiäärsete piirkondade kultuurielu, tihendades seoseid pärimuskultuuri ning kaasaja kultuuri vahel, kaasates aktiivselt nooremat põlvkonda.

Toetatavad tegevused:

- Laulukooride järjepidev tegevus;
- Pärimuspõhise uusloomingu viljelemisega seotud ürituste korraldamine (nt laagrid, õppepäevad, kokkutulekud, juhendajate täiendkoolitus);
- Kohalike kultuuriseltside poolt ürituste korraldamine, sh inventari (muusikainstrumendid, rahvariided) ostmise;
- Peipsiveere näite- ja ilukirjanduslike teoste väljaandmine;
- Peipsiveere poeetide luuleloomingu väljaandmine;
- Peipsiveere pärimusel põhinevate kunstiteoste (sh fotod) loomine ja esitlemine;
- Peipsiveere pärimusel põhinevate meediatoodete, sh filmide, tele- ja raadiosaadete, tootmine ja kajastamine.

Oodatavad tulemused:

- Pärimuspõhise uusloominguga tegelemine on populaarne ning noored tunnevad end oma kultuuri kandjatena;

- Seltside ja neis osalejate arv on suurenenud, noorte osalusprotsent pärimuspõhise uusloominguga tegelevates seltsides on tõusnud võrreldes programmi eelse perioodiga;
- Toimuvad laagrid, õppepäevad ja seltside kokkutulekud, igal aastal toimuvad pärimuspõhise uusloomingu juhendajate täiendkoolitused;
- Programmi toel ilmuvad näite- ja ilukirjanduslikud teosed, antakse välja CD-sid, toimuvad kunstinäitused, kontserdid;
- Toodetakse pärimusel põhinevaid filme, tele- ja raadiosaateid.

5.3 Keel ja haridus

Peipsiveere pärimusliku kultuuri- ja keelekeskkonna säilitamiseks on vaja õpetada piirkonnale omast kultuuri ning koolitada igas vanuses inimesi. Tegevustes tuleb lähtuda pärimuskultuurist, selle järjepidevatest kandjatest, edasiandmise traditsioonilistest viisidest, vana noodikirja ja vanaslaavi keele tundmisest, piirkonna murrete tutvustamisest ja õpetamisest.

Valdkonna toetamise eesmärgiks on keele ja kultuuri järjepidev kogumine, jäädvustamine ja õpetamine ning piirkonna murrete kasutamine kõigi sihtrühmade hulgas.

Toetatavad tegevused:

- Õppemetoodika väljatöötamine, õppematerjalide ja õpikute koostamine;
- Õpetajate täiendkoolituse korraldamine kohaliku kultuuri ja murdekeelte alal;
- Kohalike pühapäevakoolide tegevuse toetamine;
- Külalislektorite kutsumine nii Eestist kui välismaalt;
- Kohalike murrete kogumine, salvestamine, litereerimine, tagamaks murrete analüüsimist ja uurimist.

Oodatavad tulemused:

- Ilmunud on kohalike murrete sõnaraamatud, lugemikud jm;
- Välja on antud raamatud Peipsiveere erinevate kogukondade kultuurist ja ajaloost;
- Toimub õpetajate täiendkoolitus;
- On korrastatud murdekogud ning osaliselt litereeritud murdetekstid.
- Toimib pühapäevakoolide tegevus.

5.4 Teadus- ja arendustegevus

Peipsiveere kultuuripärandi järjepidevuse tagamiseks, arendamiseks, jäädvustamiseks ja kaardistamiseks võimaluste leidmine eeldab nende valdkondade teaduslikku uurimist. Programm toetab muuseumide tegevust, keele- ja kultuuriuuringutega seotud teadusprojekte ja loob eeldused aktiivseks koostööks teadusasutustega (ülikoolid, instituudid, muuseumid, sihtfinantseeritavad töörühmad).

Valdkonna toetamise eesmärgiks on tagada teadusuuringute kaudu uute teadmiste saamine Peipsiveere kultuuripiirkonna ja keele kohta ning teha tulemused kättesaadavaks nii uurijatele kui kogukonnale.

Toetatavad tegevused:

- Muuseumide ja teiste teadusasutuste teadusuuringute koordineerimine, erinevatest allikmaterjalidest andmebaaside loomine kohalike muuseumide juurde;
- Teadusuuringute toetamine ja tulemuste publitseerimine;
- Uurijate ja muuseumitöötajate koolitamine ja enesetäiendamine (nt stipendiumid ja õppereisid);
- Kohalike murdekogude koostamise ettevalmistamine;
- Keele, kultuuri ja ajaloo materjalide kogumine, talletamine, süstematiseerimine ja avaldamine.

Oodatavad tulemused:

- On koostatud andmebaasid uurimistöde allikmaterjalidest;
- Toimuvad teadusuuringud ajaloo, kultuuri ja keele alal ning ilmuvad vastavad väljaanded;
- Muuseumid koordineerivad teadusuuringuid ning uuringuid kasutatakse kohalikus kultuuriruumis;
- Muuseumide ekspositsioonide on kaasajastatud, korrastatakse ja eksponeeritakse kultuuripärandit.

V Programmi rakendamine

6. Rahastamine, juhtimine ja kontroll

Programmi rahastatakse riigieelarvest Kultuuriministeeriumi kaudu ning rakendatakse aastatel 2013–2016.

Programmi koordineerimise ja täitmise eest vastutab Rahvakultuuri Keskus, kes hindab iga programmiperioodi lõpus programmi tulemuslikkust vastavalt dokumendis toodud indikaatoritele, annab vajadusel kultuuriministrile aru programmis esitatud eesmärkide saavutamisest ning edastab vajadusel nõukogu ettepanekuid programmi täiendamiseks või lõpetamiseks.

Programmi eesmärkide elluviimist ning rahastamist koordineerib Rahvakultuuri Keskuse direktori käskkirjaga moodustatav programmi nõukogu. Programmi nõukogu võib vajadusel kaasata ekspertidena teadlasi ja pärimuskultuuris osalejaid, kes nõustavad nõukogu sisulistest küsimustes.

7. Programmi nõukogu ülesanded

- Rahvakultuuri Keskuse välja kuulutatud avaliku konkursi raames esitatud taotluste ning vajadusel projektimuudatuste hindamine ja otsuse tegemine;
- programmi eelarve raames projektide rahastamisettepanekute tegemine Rahvakultuuri Keskuse direktorile;
- vajadusel projektide algatamine ning neile täitjate leidmine, vajadusel nende nõustamine;
- projektide täideviimise hindamine;
- programmiperioodi aruandluse kinnitamine.

Programmi nõukokku kuuluvad:

- Kultuuriministeeriumi,
- Rahvakultuuri Keskuse,
- Eesti Rahvusliku Folkloorinõukogu,
- Tartu Ülikooli,
- Siseministeeriumi

esindajad ning sõltumatud eksperdid.

8. Programmi rakendamine

Programmi raames saavad taotlejaks olla riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende hallatavad asutused, avalik-õiguslikud juriidilised isikud ja nende asutused, äriühingud, mittetulundusühingud, sihtasutused ja füüsilisest isikust ettevõtjad tingimusel, et nende projekt vastab käesoleva programmi eesmärkidele ja oodatavatele tulemustele.

Taotlus tuleb esitada Rahvakultuuri Keskuse kinnitatud taotlusvormil. Taotlusvorm koos kohustuslike lisadokumentidega peab olema esitatud ettenähtud tähtpäevaks Rahvakultuuri Keskusele.

Nõuetele vastavaid taotlusi hindab Rahvakultuuri Keskuse direktori käskkirjaga moodustatud programmi nõukogu. Programmi nõukogu hindab esitatud taotlusi ning teeb Rahvakultuuri Keskuse direktorile projektide rahastamise ettepanekud programmi eelarve raames. Toetuse eraldamise lõppsumma kinnitatakse Rahvakultuuri Keskuse direktori käskkirjaga. Peale toetuse eraldamise otsust sõlmitakse toetuse saaja ja Rahvakultuuri Keskuse vahel toetusleping, kus määratletakse toetuse ülekandmise ja kasutamise aeg ning muud tingimused. Toetuse saaja on vastutav projekti elluviimise eest vastavalt toetuslepingus ja selle lisades sätestatud tingimustele. Projekti teostamise aruanne tuleb esitada Rahvakultuuri Keskuse kinnitatud vastaval vormil. Rahvakultuuri Keskus kontrollib järjepidevalt toetuse sihipärast kasutamist.

Programmi raames on abikõlblikud need kulud, mis on otseselt vajalikud projekti eluviimiseks ja mis aitavad kaasa programmi eesmärkide saavutamisele.

8.1 Toetatavate kulude osas on järgmised piirangud:

- Abikõlblikud ei ole toetatavate tegevustega mitte seotud ning projekti elluviimise seisukohast põhjendamatud ja ebaolulised kulud;
- Abikõlblikud on ainult need kulud, mis on tehtud pärast toetuse kasutamise lepingu sõlmimist;
- Investeeringukulud ei ole abikõlblikud, v.a EL struktuuri- ja teiste siseriiklikest fondidest finantseeritavate projektide omafinantseeringu kulud.

8.2 Kulud, mille hüvitamist saab taotleda:

- projekti elluviimiseks vajaliku tehnika, töövahendite, materjalide, pillide, rahvariiete, ehete soetamine;
- toitlustuskulud ainult alla 18-aastastele lastele- ja noortele suunatud laagrite, kursuste ja ürituste puhul;
- projekti elluviimisega seotud kommunaal-, side- ja transpordikulud, bürootarvete hankimine ning projektijuhtimisega seotud tööjõukulud;
- transpordikulud;
- teavitus- ja trükikulud;
- auhinnad;
- käibemaks juhul, kui taotleja ei ole käibemaksukohuslane;
- töötasu, sh kõik riiklikud maksud;
- EL struktuuri- ja teiste siseriiklikest fondidest finantseeritavate projektide omaosalus.

8.3 Taotleda ei saa järgmiste kulude hüvitamist:

- toitlustuskulud, v.a lastele- ja noortele suunatud laagrite, kursuste ning ürituste puhul;
- organisatsioonide liikmemaksud;
- esinduskulud ja kingitused;
- erisoodustusmaks;
- maamaks;
- trahvid, kohtukulud, viivised;
- käibemaks juhul, kui taotleja on käibemaksukohuslane;
- muud projekti elluviimise seisukohast põhjendamatud ja ebaolulised kulud.